

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בא, תשס"ו
מספר 638מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

משה ואהרן

דָּבְרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָ לְבֵית אָבֹת שְׁהָ לְבֵית
(יב:ג).

רש"י מפרש:

'דברו אל כל עדת' - וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר (שמ' ז:ב) 'אתה תדבר', אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני, והדבור יוצא מביין שניהם, כאלו שניהם מדברים. רש"י מבסס את פירושו לפסוק על דברי המכילתא, אלא שהוא בחר להביא רק דעה אחת מביין השלוש הנמצאות במדרש. להלן דברי המכילתא (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא ג):
'דברו אל כל עדת ישראל'. רבי ישמעאל אומר: וכי שניהם מדברים היו? והלא כבר נאמר: 'ואתה דבר אל בני ישראל לאמר' (שמ' לא:ג), ומה תלמוד לומר: 'דברו'? אלא כשהיה משה מדבר היה אהרן מרכין אזנו לשמוע באימה, ומעלה עליו הכתוב כאלו שומע מפי הקב"ה.
'אחי בר' יאשיה אומר: וכי שניהם מדברים היו? והלא כבר נאמר: 'ואתה דבר אל בני ישראל' ומה ת"ל: 'דברו'? אלא כיון שמשה מדבר היה אהרן מימינו ואלעזר משמאלו ואיתמר מימינו של אהרן, והדבור יוצא מביניהם כאלו שניהם מדברים.
'ר"ש בן יוחאי אומר: משה היה חולק כבוד לאהרן ואומר לו: למדני, ואהרן היה חולק כבוד למשה ואומר לו: למדני, והדבור יוצא מביניהם כאלו שניהם מדברים.
מדוע בחר רש"י לצטט את דעתו של רשב"י בלבד?

ייתכן שעיון במקרא ובמדרשים העוסקים במסכת היחסים בין שני האחים בעת השעבוד במצרים, יסייע לנו במענה לשאלתנו.
המקור האחד הוא (ד:יג-טז):

וַיֹּאמֶר בִּי ה' שְׁלַח נָא בְיָד תְּשֻׁלַּח. וַיִּחַר אַף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אָחִיךָ הֲלוֹי יִדְעָתִי כִּי דָבַר יִדְבֹר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ וְנִדְבָרְךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. וְדַבְרָתְךָ אֵלָיו וְשָׂמַח אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנְכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תִּעְשׂוּן. וְדַבְרָה הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהִיָּה הוּא יְהִי לְךָ לְפִהָ וְאַתָּה תְּהִיָּה לוֹ לְאֵלֵיהֶם.
במדרש תנחומא (ורשא) כתוב על-אתר (פרשת שמות סימן כז):

דבר אחר: 'לך לקראת משה המדברה', זה שנאמר: 'מי יתנך כאח לי' (שה"ש ח:א), ישראל אומרין לפני הקב"ה: 'מי יתנך כאח לי', את מוצא כל האחים שונאים זה לזה...
ובאיזה אח אמרו ישראל להקב"ה? כמשה ואהרן, שנאמר: 'הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד' (תה' קלג:א), שהיו אוהבין ומחבבין זה את זה, שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן את הכהונה לא שנאו זה את זה, אלא היו שמחים זה בגדולת זה וזה בגדולת זה. תדע לך, שבשעה שאמר הקב"ה למשה שילך בשליחותו אצל פרעה, וא"ל 'שלח נא ביד תשלח', את סבור שמא עכב משה שלא רצה לילך, אינו כן, אלא כמכבד לאהרן. אמר משה: עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים שמונים שנה... ועכשיו אני נכנס

בתחומו של אחי ויהיה מיצר? לכך לא היה רוצה לילך. אמר ליה הקב"ה למשה: לא אכפת לאהרן בדבר זה, לא די שאינו מיצר אלא עוד – שמח! תדע לך, שאמר ליה: 'וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו'. אינו אומר: ושמח בפיו, או ושמח בלבד, אלא 'ושמח בלבו'.

הנלמד מהמדרש לענייננו הוא, שיחסי האחוה ששררו בין משה ואהרן היו מודל למערכת היחסים הנכספת בין ה' לעם ישראל; קשר נטול קנאה שכולו מושתת על אהבה וחיבה, התחשבות ברגשותיו של האח והקפדה על כבודו תוך הימנעות מגרימת צער. על-פי המדרש, לא מטעמים אנוכיים התנגד משה לקבל את שליחות הגאולה שהטיל עליו ה', אלא מתוך הרצון שלא לצער את אחיו!

המדרש הבא מציג מערכת יחסים שונה (שמות רבה [שנאן] פרשה ג):

מיד: 'ויחר אף ה' במשה' (ד:יד). מה חרון אף היה שם? שניטלה הכהונה ממשה וניתנה לאהרן, היינו דכתיב: 'הלא אהרן אחיך הלוי' וכי מאחר שאמר 'אחיך' איני יודע שהוא לוי? אלא אמר לו: ראוי היית אתה להיות כהן והוא לוי, ולפי שאתה מסרב על דברי, תהיה אתה לוי והוא כהן.

'ודבר הוא לך' (אל העם והוא יהיה לך) לפה - לתורגמן. ואתה תהיה לו לאלהים – אף-על-פי שהוא אחיך הגדול ממך יהיה מוראך עליו. מכאן אמרו חכמים: מורא רבך כמורא שמים. אמר ליה: כשם שמוראי עליך כך מוראך עליו.

לפגישת האחים קדמה העברת תפקיד הכהונה ממשה לאהרון. עם זאת, מוראו של משה, שליח הא-ל, יהיה על אהרון, אחיו הבכור, שישמש לו כמתורגמן.

אין כאן תיאור של מערכת יחסים אידאלית, והשינוי במעמדו של כל אחד מהאחים עלול להיות בעוכריו של הקשר המחודש ביניהם (שם:כז): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן לֵךְ לְקַרְאֵת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה. וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֵץ-לְהִים וַיִּשָּׁק לוֹ".

גם המדרש הבא מעלה תהיות לגבי מעמדם של שני האחים אצל הקב"ה (שמות רבה [שנאן] פרשה ה):

'וישק לו' - אין אנו יודעים למי חלק הקב"ה כבוד, אם לאהרן אם למשה. יש אומרים: לאהרן, שהיה במצרים ומתנבא להם לישראל שעתיד הקב"ה לגאול אותם, כדי שיבוא משה ויעיד על דבריו, ויהיו ישראל אומרים: אמת היה מתנבא אהרן. ויש אומרים: למשה, כדי שיבוא משה ויאמינו לדבריו.

ואולם ישנם מדרשים רבים שמהם עולה יחס הרמוני בין שני האחים, והם משלימים איש את אחיו (שמות רבה [שנאן] פרשה ה):

אמר ר' ראובן: בשעה שאמר הב"ה למשה במדין 'לך שב מצרימה', נחלק הדיבור לב' קולות ונעשה דו-פרצופין, והיה משה שומע במדין: 'לך שב מצרימה', ואהרן שומע: 'לך לקראת משה המדברה', הוי 'ירעם אל בקולו נפלאות'.

נשיקה של אהרן ומשה היתה נשיקה של אמת, ועליהם הוא אומר: 'חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו' (תה' פה:יא).

תיאור זה של משה כמייצג את ה'אמת', ושל אהרן כמייצג את ה'חסד', עתיד ללוות אותם לאורך כל הדרך המשותפת של הנהגת העם במדבר במשך עשרות שנים, עד מותם בעונש המשותף של אי-כניסתם ארצה.

ההדגשה על השוויון בין שני האחים בהנהגת העם בהיותו במצרים, בולטת בשני המדרשים הבאים (שמות רבה [שנאן] פרשה ז):

'הוא אהרן ומשה, הם המדברים' (ו:כו-כז) למה נאמר? לפי שהוא אומר: 'ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה' - אין לי אלא משה דיין לפרעה, אהרן מניין? תלמוד לומר: 'אל משה ואל אהרן', הקיש אהרן למשה: מה משה דיין לפרעה - אף אהרן דיין לפרעה, ומה משה אמר דבריו ולא ירא - אף אהרן אומר דבריו ולא ירא. ר' אומר: יכול כל הקודם במקרא הוא קודם במעשה? תלמוד לומר: 'הוא אהרן ומשה', העיד ששניהם שקולים.

וכן במדרש הבא (שיר השירים רבה [וילנא] פרשה ד):

'שני שדיך', אלו משה ואהרן... מה השדיים הללו אין אחד מהם גדול מחברו, כך היו משה ואהרן, ה'ד': 'משה ואהרן', וכתוב: 'הוא אהרן ומשה' - לא משה גדול מאהרן, ולא אהרן גדול ממשה בתורה... הדא הוא דאמר שמואל הנביא (שמ"א יב:ו): 'ה' אשר עשה את משה ואת אהרן', הוי שני שדיך אלו משה ואהרן.

ואף בפרשתנו נמצא את דברי המדרש המדגישים את השוויון במעמדם של משה ואהרן (מדרש תנחומא [ורשא] פרשת בא סימן ה):

'וידבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר' (יב:א) - וכי לא היה הדבור אלא למשה בלבד? ומה ת"ל 'אל משה ואהרן'? כשם שהיה משה כלול לדברות כך אהרן, ומנין שלא דבר עם אהרן? דכתיב: 'ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים', למשה ולא לאהרן, אף כאן - למשה ולא לאהרן. ומפני מה לא דבר עם אהרן? בשביל כבודו של משה. א"כ נמצאת ממעט כבוד אהרן? לא! **ששניהם שווים**.

עתה נחזור לדברי המכילתא שהבאנו בראשית הדברים וננסה להשיב על שאלתנו. שתי הדרשות הראשונות במכילתא מתארות את אהרן כ"מתורגמן" נאמן של משה, ואילו דרשתו של רשב"י מדגישה את הכבוד ההדדי ששרר בין האחים.

רש"י הכיר את המדרשים שהבאנו, על כל מגוון היחסים בין משה ואהרן העולה מהם, ומצא לנכון להדגיש את הפן החיובי ביחסי שני האחים, הלומדים איש מרעהו ומשלימים זה את זה, כערך חינכי שראוי לשננו לדורות.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים
